

AVTALSLÄGET UNDER 1958

Av Karl Bergkvist

När arbetsmarknadens parter i februari 1957 träffade en tvåårig avtalsöverenskommelse förutsattes, att avtalsförhandlingar för 1958 inte skulle behöva förekomma såvida inte särskilda omständigheter tillstötte. Sådana kunde inträda om konsumtionsprisindex före november månads utgång 1957 steg till 150 (1949 = 100), i vilket fall arbetarparten skulle ha rätt att säga upp avtalet och inleda kompensationsförhandlingar. Nu inträffade inte detta, index hade vid november månads utgång nått 149, först efter nyåret nådde index upp till 150. Tvåårsavtalet kom alltså att gälla även för 1958.

Förhandlingslöst blev dock inte årsskiftet 1957/58. Det gällde i första hand att fastställa det lönetillägg för 1958, som stipulerades i tvåårsavtalet, nämligen 3,5 procent för timlönearbetare och 2 procent för ackordsarbetare. Det var ju lätt ordnat, då det endast var fråga om att följa avtalsbestämelsen därom. För tjänstemännen blev lönetillägget ca 3,75 procent. För arbetarnas del utgjorde tillägget även kompensation för den arbetstidsförkortning på en timme per vecka, som trädde i kraft vid 1958 års ingång.

Vid sidan av dessa förhandlingar fördes inom den statliga tjänstemannasektorn förhandlingar om s. k. tjänsteförteckningsrevision, vilket innebär uppflyttning i lönegrader för vissa tjänstemannagrupper på löneplan. Dessa förhandlingar var synnerligen segslitna och drog ett bra stycke in på nyåret. När de var färdiga omfattade de mellan 15.000 och 16.000 löntagare, som fått uppflyttning. De fick eftermäle i form av starka missnöjesyttringar från tjänstemannagrupper, som inte blivit innefattade i lönegradsuppflyttningen, bl. a. polismän och postmannagrupper. Bland postmännen kom det till och med till spontana stridsåtgärder, vilka dock snabbt ebbade ut sedan utredning för rättelsers vidtagande utlovats. Bland polismännen förekom från en del grupper hot om stridsåtgärder, men det stannade vid detta.

I statstjänstemännens pensionsfråga fördes före och efter årsskiftet förhandlingar i pensionsfrågan. De gällde pensio-

nens utformande för statstjänstemän vid en eventuell tilläggspensions tillkomst för alla löntagare, varvid det även gällde kompensation för folkpensionsavgifterna. Det drog långt in på nyåret, innan saken var i hamn. Pensionsavtalet omfattar ca 260.000 statstjänstemän, då även inräknat kollektivavtalsanställda. Avtalet torde indirekt beröra ungefär lika många kommunalt anställda.

□

Ett speciellt förhandlingsinslag fick arbetsmarknaden vid tiden strax före årsskiftet, då det gällde att fördela den timme per vecka, varmed arbetstiden förkortats under 1958. I de flesta fall gick det relativt lätt att komma överens om den saken. Inom stora fack, såsom byggnadsindustrin och vid verkstäderna, ansåg man det enklast med fria sommarlördagar. Byggnadsarbetarna tog ut 8 fria lördagar under tiden 14 juni—30 augusti, medan en nionde lördag sparades till den 27 december mellan annandag jul och en söndag. Vid de flesta företagen inom verkstadsindustrin hade arbetarna valt att ta ut alla nio lördagarna sommartid. Dessa båda grupper representerade omkring 400.000 arbetare.

Det fördes inga centrala förhandlingar om arbetstidsförkortningens fördelning, utan denna grundade sig på lokala överenskommelser. I en del fack var det svårare att komma överens, särskilt i industrier med skiftgång. För järnbrukens del hade en del skiftarbetare redan kortare arbetstid än 47 timmar, varför saken inte var aktuell för deras del, samma var förhållandet vid kontinuerlig drift. För dagarbetande järnbruksarbetare blev lösningen i regel en timmes kortare arbetstid på lördagarna. Vid pappers- och massafabriker utan kontinuerlig drift och vid sågverk blev fördelningen mera svårlöst, men frågan torde lokalt ha ordnats på ett eller annat sätt. Att ta ut en extra semesterledighet för de 52 timmarna synes man överlag inte ha varit pigg på.

Självfallet har frågan varit mera komplicerad vid kommunikationsverken, inom serviceyrken av alla slag, sjukvården m. m. De kollektivavtalsanställda vid SJ:s verkstäder och Televerket hade emellertid följt verkstadsarbetarna och tagit fria sommarlördagar. I runt tal hade 600.000 löntagare fria sommarlördagar under 1958.

Nästa år blir det ytterligare en timmes förkortning av arbetstiden per vecka och denna kortare arbetstid kommer antagligen att fördelas på ungefär samma sätt som 1958 — där det nu går. Inom en hel del näringsgrenar torde det bli mera komplicerat än i år. Den 1 januari 1960 förkortas arbetstiden med ännu en timme, och 45-timmarsveckan är då genomförd. Huruvida en rationellare ordning för arbetstidens fördelning då kan genomföras är vad man får se.

De avtalsmässiga lönehöjningarna för 1957 var i tvåårsavtalet 2 procent; för en del arbetargrupper blev lönehöjningen dock större, för sjöfolk 10—11 procent, för lantarbetarna 7—8 procent. Även restauranganställda fick något högre, 4—5 procent, men genomsnittet blev dock inte mer än ca 3 procent. Till detta hade sedan kommit löneglidningen under året och den beräknades till 3 procent, den genomsnittliga löneökningen för de anställda enligt LO-avtalet skulle alltså från 1956 till 1957 ha utgjort 6 procent. För de löneplansanställda statstjänstemännen blev lönehöjningen efter "nollställning" vid uppgörelsen för 1957/1958 ca 8 procent, vartill kom den generella höjningen med 3 procent som tvåårsavtalet gav. Denna uppgörelse kom även att gälla för de kommunalt anställda tjänstemännen. Tjänstemännen på det privata området träffade tvååriga uppgörelser med i allmänhet omkring 4 procents lönehöjning; ett undantag utgjorde bankmännen som efter strejkhot genomdrev en lönehöjning på 7,5 procent. För hela tjänstemannaområdet utgjorde den genomsnittliga löneförbättringen 7—8 procent.

Hösten 1956 stod konsumtionsprisindex på 139. Verknin-garna av Suezkrisen före och efter årsskiftet 1956/57 drev snabbt upp index, så att det vid avtalsöverenskommelsen i februari stod i 142 och fortsatt press på prisnivån drev det upp till 145 vid halvårsskiftet. Energiskatten, höjda taxor och porton, hyreshöjningen på hösten m. m. kom index att stiga till 149 vid november månads utgång. Tvåårsavtalets indextak på 150 höll alltså. I januari 1958 var man emellertid uppe i 150 — huvudsakligen beroende på mjölk-prisets höjning vid årsskiftet. Frampå året kom sedan riksdagens beslut om nya punktskatter och höjning av gamla,

vilket jämte andra prisfördyrande faktorer höjde april-index till 152 en siffra som det höll sig vid hela sommaren 1958. Under den tiden höll det sänkta smörpriset index något tillbaka, men pressen på prisnivån uppåt var dock stark hela sommaren 1958. Från hösten 1939 fram till denna tid hade alltså index stigit med 13 enheter, vilket innebär att levnadskostnaderna stigit med ungefär 9 proc.

För 1957 beräknades som nämnts lönehöjningen genomsnittligt till 6 procent för arbetare och något mer för tjänstemän. Höjningen av levnadskostnaderna torde under året också ha uppgått till ungefär 6 procent, och de båda talen skulle således ha tagit ut varandra. Man bör då komma ihåg att lönehöjningen var genomsnittlig; för flera stora arbetargrupper var den lägre än 6 procent medan den var större för en del andra. För de förstnämnda grupperna blev real-lönen alltså försämrad redan under 1957. Fram till sommaren 1958 steg levnadskostnaderna med ytterligare 3 procent. De lönehöjningar som från årsskiftet 1958 enligt tvåårsavtalet gavs med 3,5 procent för timlönearbetare och 2 procent för ackordsarbetare avsåg att utgöra kompensation för arbetstidsförkortningen med en timme under året. Någon högre inkomst innebar alltså inte dessa tillägg. Löne-glidningen under 1958 torde komma att bli betydligt mindre än under året förut, framför allt på grund av avmattningen i det ekonomiska läget. Utfallet av 1957 års tvåårsavtal kunde då inte bli annat än ytterligare försämrat reallöneläge för löntagarna under 1958 jämfört med avtalsuppgörelsen i februari 1957.

Mot bakgrunden av denna utveckling av avtalsläget under 1958 har man att bedöma hur nästkommande avtalsrörelse kommer att gestalta sig. Den tvååriga avtalstiden löper ut för en del arbetare den 31 december 1958, för en del den 31 januari 1959 och för en del ännu senare; byggnadsarbetarnas avtal gäller till den 31 mars 1959. Den vanliga tågordningen för uppläggnings av avtalsrörelserna brukar vara: LO:s representantskap, som utgörs av representanter för fackförbunden, sammankallas på sensommaren eller början av hösten för att dra upp riktlinjer och ge rekommendationer åt fackförbunden. I regel brukar det inte räcka med en

omgång utan avgörandet skjuts på till längre fram på hösten då läget bättre kan överblickas.

För avtalsrörelserna under det kommande året blev det säkert mera behövligt än någonsin tidigare. Under hösten 1958 var det ekonomiska läget mycket ovisst som gjorde det svårt att på ett tidigt stadium bedöma förutsättningarna för en framgångsrik lönerörelse. Denna ovisshet hade bl. a. till underlag sysselsättningskriser här och var i näringslivet, och dessa väntades bli skärpta under den kommande vintern. Arbetslöshet skapar inget gott klimat för att framgångsrika lönerörelser skall kunna genomföras.

Den ekonomiska utvecklingen hade emellertid ställt de fackliga organisationerna inför nödvändigheten att resa ganska betydande lönehöjningskrav. De förut nämnda rätt så kraftiga höjningarna av prisnivån under 1957 och 1958 måste kompenseras om inte arbetarnas reallöner skulle sjunka ännu mer i det kommande, och det kunde inte accepteras av någon facklig framgångslinje. När detta skrivres är inte känt hur avtalskraven lagts upp från arbetarnas sida, vad man i viss mån har att rätta sig efter är de uttalanden som från ledande fackföreningshåll framförts inför den stundande avtalsrörelsen. LO:s ordförande Arne Geijer har klart låtit förstå att arbetarsidan kommer med kärva bud. Han gör det med hänvisning bl. a. till att jordbrukarna under sommaren och hösten 1958 var på offensiven och krävde betydlig höjning av priserna på jordbruksprodukter.

I bakgrunden till avtalsrörelsen för 1959 skymtar också tankebilder om vad som kan bli följden på det lönepolitiska området av införandet av en obligatorisk tjänstepensionering. Från arbetsgivarehåll signalerades redan omedelbart efter nyvalet i sommar, att om den obligatoriska tjänstepensionen blir av, så får löntagarna räkna med att de avgifter arbetsgivarna skall betala kommer att tas igen på lönekontot. Nu är det meningen att ett ev. pensionsbeslut skall träda i kraft först den 1 januari 1960, men ett beslut kanske skulle få en viss effekt även på löneförhandlingarna för 1959.

För att fullständiga bilden av avtalsläget under 1958 bör nämnas att statstjänstemännen på ett tidigt stadium gav tillkännas att de vid löneuppgörelserna för 1959 skulle komma att kräva "nollställning" i likhet med 1956 för att därigenom inhämta den eftersläpning i deras löner som man

anser uppstått genom löneglidningen inom industrin och de ökade levnadskostnaderna. Även inom övriga tjänstemannaområden var man inställd på aktivitet vid löneförhandlingarna.

Som läget på avtalsområdet tecknade sig på förhösten 1958 var det uppenbart att förhandlingsklimatet skulle komma att bli kärvt för alla löntagargrupper. Arbetarsidan hade inte bara att söka få kompensation för höjda livsmedelskostnader och säkra sig mot höjda sådana i framtiden, de kanske också måste inrikta sig på att värna de utgående lönerna mot arbetsgivarattacker. De utgående lönerna ligger i åtskilliga fall betydligt över avtalslönerna, och det kunde inte anses uteslutet att arbetsgivarna, med det hårdare ekonomiska läget som påtryckningsmedel, skulle försöka få avtalslönerna strikt tillämpade. Det måste emellertid ha ansetts, som en realistisk inställning hos arbetsgivarna, om de inte direkt syftade till att driva fram öppna konflikter.

Hur som helst, det stod ganska klart inför avtalsrörelsens start hösten 1958, att denna skulle komma att bli hård och långtutdragen, även om det också denna gång skulle komma att bli fråga om centrala förhandlingar. Med det eftermål som tvåårsavtalet för 1957/58 fått och de utslag det gett för löntagarnas vidkommande får det anses uteslutet med ett nytt sådant avtal, annat än under helt andra förutsättningar.